

ТЕХНОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЦТВА БІОДИЗЕЛЬНОГО ПАЛЬНОГО З РОСЛИННИХ ОЛІЙ

Досліджено вплив якості сировини, кількості метанолу та каталізатора на якість проходження реакції переестерифікації. Негативний вплив збільшеної вологості в неочищений маслах і її вплив на проходження реакції. Розглянута схема роботи нового автоматизованого міні-заводу по виробництву біодизельного палива.

Ключові слова: біодизельне пальне, метанол, каталізатор, реакція переестерифікації, ріпаково-метилові ефіри, міні-завод.

© Ю.Г. Сухенко, В.Ю. Сухенко, Л.В. Марцинкевич,
О.О. Твердохліб, 2008

Исследовано влияние качества сырья, количества метанола и катализатора на качество прохождения реакции переэтерификации. Негативное влияние увеличенной влажности в неочищенных маслах и ее влияние на прохождение реакции. Рассмотрена схема работы нового автоматизированного мини-завода по производству биодизельного топлива.

Ключевые слова: биодизельное топливо, метанол, катализатор, реакция переэтерификации, рапсово-метилловые эфиры, мини-завод.

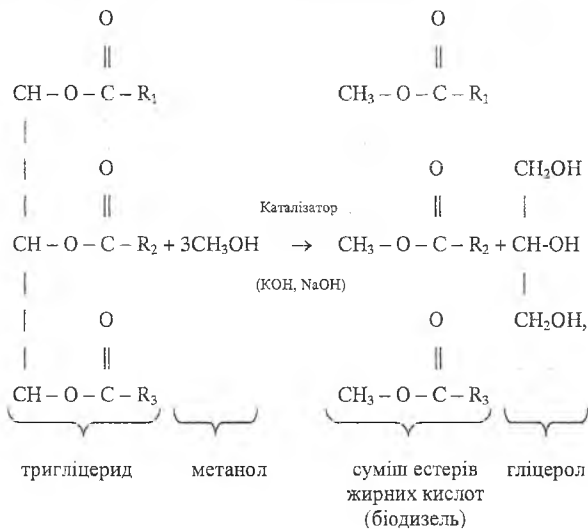
В Україні немає значних покладів нафти, а також існують труднощі з її імпортуванням. А вже впродовж двох останніх років вартість російської нафти зросла в 2,5 рази. Разом з тим, країна має значну кількість сільськогосподарських угідь для вирощування олійних культур (ріпаку, сої, кліщевини, соняшнику) для технічних цілей.

Дизельне паливо з олійних культур на ринку країн ЄС вже давно стало звичним. В Україні ж цей вид палива тільки починає впроваджуватись, а тому розглянемо найбільш важливі аспекти технології його отримання.

Самий поверхневий огляд літературних джерел показує, що при отриманні дизельного біопалива з рослинних олій справедливе наступне приблизне співвідношення:

100 кг рослинної олії + 10 кг метанола → 100 кг біодизеля + 10 кг гліцеролу

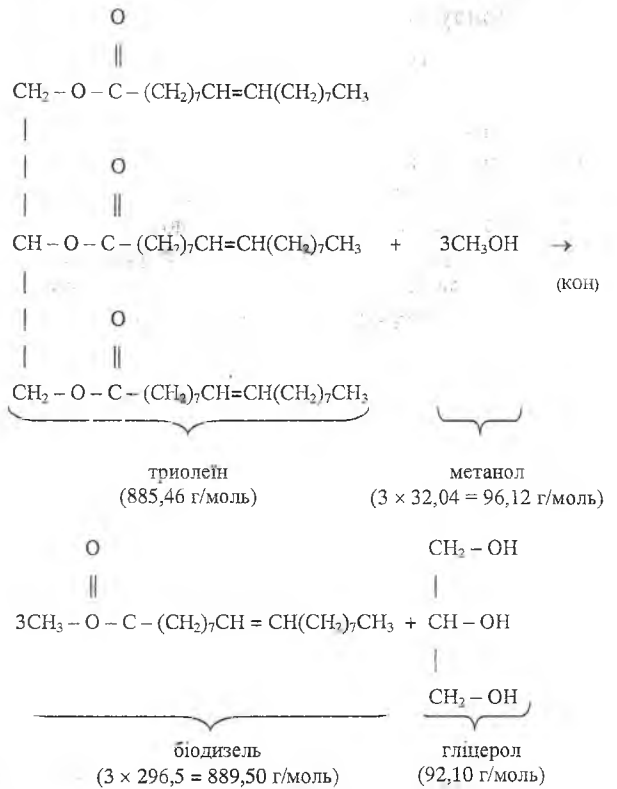
Це співвідношення — спрощена формула наступної реакції переэтерифікації тригліцеридів:

де R₁, R₂, R₃ — довгі ланцюги вуглецевих і водневих атомів, які називаються ланцюгами жирних кислот. Наприклад, пальмітинова кислота утворює ланцюг R = -(CH₂)₁₄ - CH₃, стеаринова — R = -(CH₂)₁₆ - CH₃, олеїнова R = -(CH₂)₇CH = CH(CH₂)₇CH₃, лінолева — R = -(CH₂)₇CH = CH - CH₂ - CH = CH(CH₂)₄CH₃, ліноленова — R = -(CH₂)₇CH = CH - CH₂ - CH = CH - CH₂ - CH = CH - CH₂ - CH₃. Ці п'ять типів ланцюгів є характерними для олій і тваринних жирів, з яких можливе виробництво дизельного біопалива.

Для спрощення розглянемо соєву олію і припустимо, що в ній тригліцерид складається з трьох кислотних ланцюгів лише олеїнової кислоти.

При реагуванні з метанолом та використанні катализатора KOH такий тригліцерид дасть наступні продукти реакції:

Молекулярна маса біодизельного палива добутого з триолеїну складає 885,46 г/моль, а біодизельного палива — 889,50 г/моль.

Якщо дати 100-відсотковий надлишок метанола, то це забезпечить гарантоване проходження реакції. Тоді масовий баланс реакції запишеться так:

100 кг олії + 21,71 кг метанола → 100,45 кг біодизеля + 10,86 кг метанола.

Для того, щоб реакція відбулась, потрібно також близько 1% мас. катализатора KOH від маси олії. Цей масовий баланс може бути співставлений з об'ємами реагентів. Тоді питома вага реагентів у реакції (кг/літр) розподілиться таким чином: триолеїн — 0,8988; метанол — 0,7914; біодизель — 0,8739; гліцерол — 1,2613.

За об'ємними показниками реакцію можна записати так:

100 літрів олії + 24,65 літрів метанола → 100,3 літра біодизеля + 7,42 літра гліцеролу + 12,33 літра 100% -го метанола.

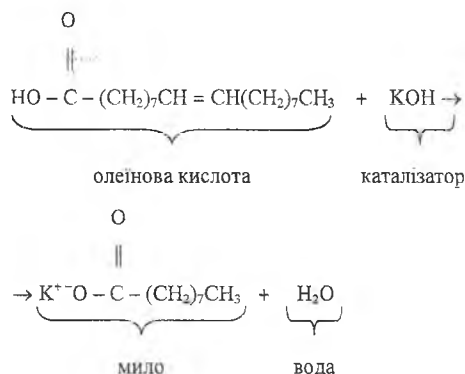
Євростандарт на біодизельне паливо EN 14214: 2001 (D) передбачає наявність у паливі 0,24 відсотка гліцерину. У випадку, коли тригліцериди склалися б виключно з триолеїнів то молекула гліцерину важила б 92,10 г/моль, а молекула триолеїну важила б 885,46 г/моль. Таким чином, три олеїн включає 92,10/885,46 = 0,104, або 10,4 % гліцерину. Цей глі-

церин є зв'язаним, тому що приєднаний до молекули тригліцериду. Якщо в олії є 10,4 % гліцерину, то для попередження його перетворення у моногліцериди та дигліцериди, за умови наявності у дизельному біопаливі 0,24 % гліцерину, реакція переестерифікації тригліцериду має пройти на 97,7 %:

$$\frac{10,4 - 0,24}{10,4} \cdot 100 = 97,7\%$$

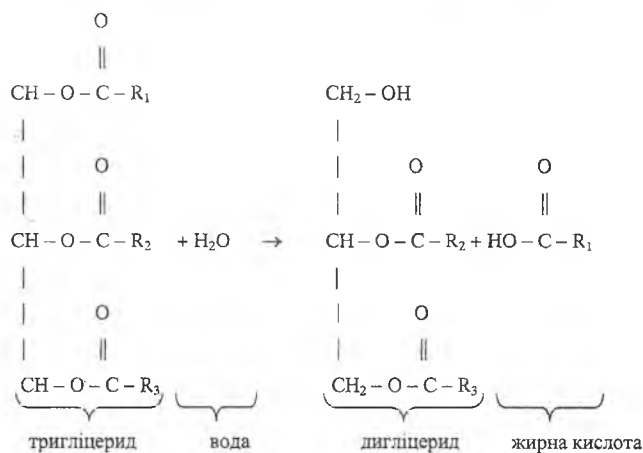
Це не завжди можна здійснити, особливо тоді, коли олія має надлишки води і вільних жирних кислот, які присутні, як правило, в неочищених оліях.

Наприклад, вільна олеїнова кислота при взаємодії з каталізатором у присутності води формує мило і каталізатор зв'язується у форми, які не прискорюють реакцію переестерифікації і не спри-яють відділенню гліцерину від тригліцеридів:

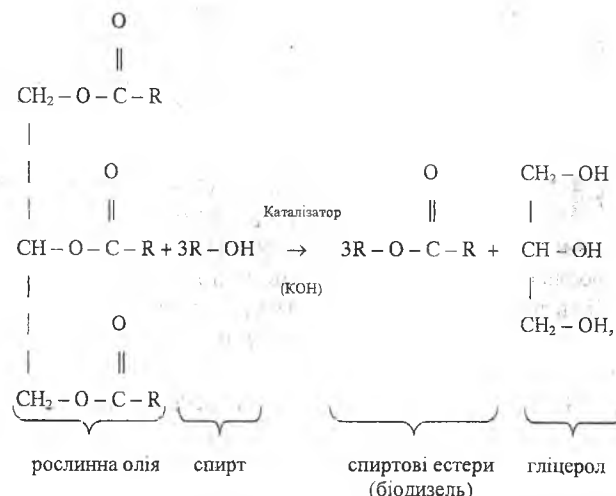
Тому вільні жирні кислоти і вода повинні бути присутні в оліях у цюнайменших кількостях.

Якщо вода в олії присутня у значній кількості, то в умовах підвищених температур може відбутись не реакція переестерифікації, а реакція гідролізу тригліцеридів в дигліцериди та вільну жирну кислоту:

Вільні жирні кислоти у присутності каталізатора KOH можуть надалі перетворюватись у велику кількість мила, яке зв'язує реагенти у гелі, що не розділяться на біопаливо і гліцерол після за-вершення реакції.

Таким чином, для виробництва біодизельного палива з рослинної олії повинна пройти незворотня реакція, яку у загальному вигляді можна записати так:

де R — суміш різноманітних жирних ланцюгів, які згадані раніше. Як правило, для отримання дизельного біопалива з існуючої номенклатури спиртів вибирають метанол (R відповідає CH₃), хоча можливе застосування інших спиртів, наприклад, етанолу. Для впевненості, що реакція пройде зліва направо у напрямку стрілки в реактор потрібно додати надлишок метанолу, а саму реакцію проводити при оптимальному тиску і температурі з використанням каталізатора, що складає НОУ-ХАУ.

Поряд з тригліцеридами в суміші реагентів можуть знаходитись моно- і тригліцериди, надлишок метанолу, гліцерин, каталізатор, які забруднюють кінцевий продукт. Тому, після розпару-вання і розділення суміші реагентів на фракції, сире дизельне біопаливо потрібно добре промити водою, в яку часто додають невеликі кількості сірчаної кислоти або повареної солі. Промивання підкисленою водою не лише очищає дизельне біопаливо, але й забезпечує його нейтральну реакцію (рН7). А на кінцевій стадії виробництва палива з нього потрібно видалити метанол та воду ("висушити") у ректифікаційній колоні з спеціальною насадкою.

Таким чином, на кінцеву якість дизельного палива впливає кількість води у вихідній сировині, забрудненість олії вільними жирними кислотами, якість метилового спирту, кількість каталізатора, температура і тиск в реакторі, наявність операції промивання біопалива, термін проведення процесу переестерифікації, наявність системи очищення палива від інохідних включень тощо. Цілий ряд параметрів технологічного процесу практично дуже важко розрахувати, а тому нами на базі ТОВ "Елерон" (м. Київ, булев. Кольцова, 19 тел. 044-4055418; 067-5012335) вони були визначені експериментально. Виконані розрахунки і дослідження дозволили побудувати автоматизований міні-завод продуктивністю дві тони дизельного біопалива на добу і розробити технологію ведення процесу переестерифікації.

Міні-завод відзначається мобільністю і легко транспортується (займає дві третини причепа-довгоміра), працює в автоматичному режимі, керованому мікро-процесором, потребує невеликих затрат часу для введення в експлуатацію.

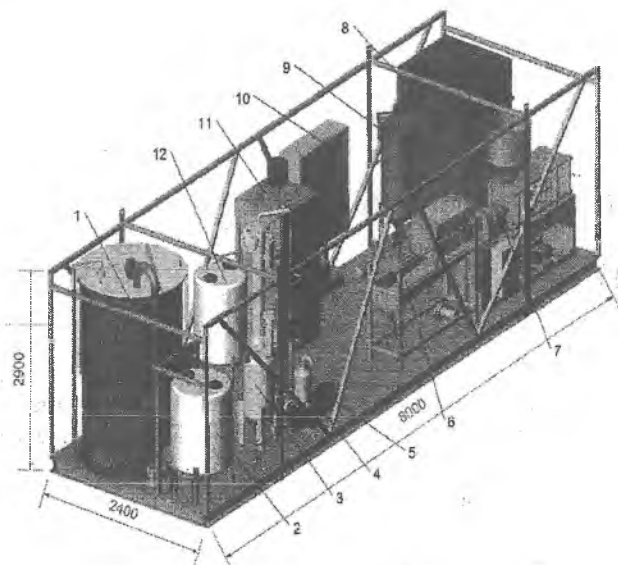

Рис. Автоматизований міні-завод для виробництва дизельного біопалива

1—реактор, 2—ємність, 3—апарат ректифікації, 4—адсорбер, 5—вакуум насос, 6—фільтр-прес, 7—відтискний прес, 8—збірник олії, 9—відстійник, 10—пульт керування, 11—водонагрівач, 12—ємність.

Процес виготовлення біодизельного палива складається з декількох етапів, які реалізуються в олієвідтискному та естерному модулях міні-заводу.

Насіння ріпаку (соняшника, сої тощо) автоматично транспортується на відтискний прес 7, з якого олія поступає у відстійник 9, де звільняється від шламу, який насосом повертається для додаткового відтискання у прес. Попередньо очищена олія з відстійника 9 для повного очищення подається у фільтр-прес 6, а потім у збірник чистої олії 8, в якому підігривається до заданої температури. Підігріта олія насосом подається в реактор 1. Туди ж перекачується з місткості 2 розчин каталізатора у метанолі. При постійному кавітаційному змішуванні і підігриванні реагентів за допомогою водонагрівача 11 і водяного контура в реакторі проходить реакція переестерифікації олії, завдяки чому утворюються РМЕ (естери), які за характеристиками близькі до нафтового дизельного палива.

В реакторі з палива видаляється гліцерол (сирій гліцерин), залишки каталітичного розчину і, за допомогою кислого або нейтрального мийного розчину, який подається насосом з ємності 12, відбираються залишки мила, метанолу, поверхнево-активних речовин.

Отримані естери олії висушуються в ректифікаційному апараті 3, а залишки води та метанолу конденсуються в адсорбері 4. Регенований метанол може повертатись у збірник 2, або нейтралізуватись в адсорбері. Звільнені від води та метанолу олійні естери, пройшовши через систему фільтрів, додатково очищуються від води і механічних домішок на сепараторі і подаються у збірну ємність для подальшого використання в якості дизельного біопалива, яке відповідає вимогам євростандарту EN 14214:2001 (D).

Відзначимо, що для забезпечення необхідної якості біопалива необхідно ставити жорсткі вимоги до вихідної сировини.

Так, насіння ріпаку перед відтиском на пресі повинно мати вологість 5—7%. Домішок у ньому має бути не більше 2%, а пророщених насінин не більше 2%.

Олія, яка поступає на переестерифікацію повинна мати кислотне число не більше 2 мг КОН/г, йодне число 105—115, а неомильована доля в ній повинна бути не вищою за 1% від маси.

Метанол, який поступає в реактор, повинен бути чистим (99,85%) і води в ньому може бути лише 0,1%. Сама ж вода, яку застосовують у техпроцесі повинна мати нейтральну реакцію.

Розроблений технологічний процес і виготовлений автоматизований міні-завод для виробництва дизельного біопального випробуваний у ВАТ "Проскурів" (м. Хмельницький), а якість біопального підтверджена стендовими випробуваннями двигунів типу СМД у Головному конструкторському бюро двигунів середньої потужності (м. Харків).

Наразі ТОВ "Елерон" може випускати міні-заводи для виробництва біопального для дизельних двигунів продуктивністю 0,5—5 тонн на добу, передати технологію, здійснити запуск виробництва та навчання персоналу у замовника.

Висновки. Врахувуючи проведені дослідження та досвід роботи міні-заводу по виробництву біодизельного пального з рослинних олій можна стверджувати, що існує чітка залежність вмісту вологи та кислотності рослинних масел на кількість реагентів, які потрібно вводити для повного проходження реакції переестерифікації.

ЛІТЕРАТУРА

1. J. Van Gerpen, B. Shanks, R. Pruzhko, D. Clements, G. Knothe Biodiesel Production Technology // National Renewable Energy Laboratory 1617 Cole Boulevard, Golden, Colorado, 2004 — 110 с.
2. Кобец Н. Перспективи виробництва і переробки насіння рапса в Україні // Сб. докл. ГУ Междунар. конф. "Масложирова промисловість—2005", 15—16 листопада 2005 г., Київ.
3. Інструкція по отриманню біодизеля. Фирма Симбрия СКЕТ, Германия // Масложирова промисловість. — 2005, № 5.
4. Антифеев В.Н. Моторное топливо транспорта XXI века. Экологические, сырьевые и технические аспекты. // Приоритетные направления развития городской науки на период до 2005 г. Материалы научно-практической конференции. 2001.
5. Давыдова Е.В., Harten В., Пасхин Н.А. Развитие топливного рынка ЕС: биодизельное топливо-возобновляемый энергетический ресурс // Масложирова промисловість. 2005. №4.
6. Семенов В.В. Около биодизельные новости: топливо расцвело // Автоцентр. 2004. №10.

Одержана редколлегією 14.11.07 р.